

В І Д Г У К

офіційного опонента доктора педагогічних наук, професора

Сущенко Лариси Олександрівни на дисертацію

Тарасової Вікторії Анатоліївни

«Розвиток професійної компетентності вчителів у системі підвищення кваліфікації України (кінець ХХ – початок ХХІ ст.)»,

представлену на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки

Актуальність теми дослідження. Складні процеси, що нині відбуваються в Україні, як ніколи гостро потребують переосмислення минулого, тому закономірним постає звернення науковців до національної педагогічної спадщини, її духовних джерел. Такі історико-педагогічні дослідження вступають у діалог з педагогічною проблематикою сьогодення й збагачують та розширюють уявлення про інституції, персоналії, певні явища, нові грані, нові ціннісні вектори у загальноісторичному дискурсі й тим самим удосконалюють сучасний теоретико-методологічний пошук.

Актуальність теми дисертаційної роботи зумовлена змінами парадигми освіти, важливою складовою якої є ідея безперервної освіти, оскільки процес формування професійних якостей та здібностей особистості вчителя повинен відбуватися безперервно упродовж життя. Безумовним пріоритетом у набутті нового знання, формуванні ціннісних орієнтирів, відповідних соціоекономічним і культурним трансформаціям, нових умінь і навичок є система післядипломної педагогічної освіти. А розвиток професійної компетентності вчителя виступає сьогодні однією із домінант у цілісній системі безперервної освіти, адже саме педагогічні працівники мають стати основною рушійною силою відродження та створення якісно нової національної освіти.

Таким чином є підстави стверджувати, що дисертація В. А. Тарасової має ознаки актуальності, які полягають, по-перше, у зверненні авторки до важливого питання – розвитку професійної компетентності вчителів у системі підвищення кваліфікації в історико-педагогічному контексті, що узгоджується зі змінами соціально-економічного розвитку суспільства, науки та має відповідати державній й особистісній концепції навчання впродовж життя; по-друге, у досить вдалій спробі дисертантки не лише проаналізувати спектр тогочасних поглядів педагогів, громадських і державних діячів на трансформацію системи підвищення кваліфікації України, нові вимоги до праці та компетентності вчителів різних кваліфікацій, викладених у публікаціях в освітянській періодичній пресі визначеного періоду, а й віддзеркалити відповідний практичний досвід досліджуваного феномену, що, своєю чергою, сприяє розвитку педагогічних традицій удосконалення професійної компетентності вчителів у системі підвищення кваліфікації України.

Вважаємо, що актуальність здійсненого Вікторією Анатоліївною дослідження органічно корелюється з його теоретичним значенням, яке полягає у збагаченні знання про становлення системи підвищення кваліфікації України, еволюцію цілей, змісту, форм і методів розвитку в ній професійної компетентності вчителів у досліджуваній період.

Тому дисертація Тарасової Вікторії Анатоліївни «Розвиток професійної компетентності вчителів у системі підвищення кваліфікації України (кінець ХХ – початок ХХІ ст.)» є актуальною і своєчасною, а сформульована проблема, на вирішення якої спрямоване дослідження, є недостатньо розробленою і практично значущою.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, забезпечується застосуванням у ході її виконання методології, адекватної меті і завданням, специфіці об'єкта і предмета; застосуванням необхідного комплексу методів дослідження; коректною кількісною обробкою та якісним аналізом, а також практичним упровадженням дослідницьких результатів.

Аналіз поданої дисертації та змісту публікацій дисертантки дозволяють дійти висновку про загальну наукову обґрунтованість і достовірність викладених результатів дослідження.

Сформована авторкою джерельна база відзначається різноманітністю і достатньою повнотою. Вона включає 521 найменування, з них 57 – іноземними мовами, що слугує безперечним доказом інформативності та валідності представленої роботи. Значну цінність для дослідників мають 12 додатків, які представлені на 62 сторінках дослідження.

Дисертаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків. Логіка та послідовність викладу тексту дисертації відповідає вирішенню поставлених завдань дослідження.

У вступі обґрунтовано вибір теми та її актуальність, схарактеризовано стан її дослідження; встановлено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; сформульовано мету, завдання, об'єкт, предмет дослідження; вказано систему методів дослідження; розкрито наукову новизну і практичне значення отриманих результатів; висвітлено дані щодо їх апробації; подано інформацію про публікації автора, структуру та обсяг дисертаційної роботи.

У першому розділі «Розвиток професійної компетентності вчителів у системі підвищення кваліфікації як історико-педагогічна проблема» авторкою подано проблему підвищення кваліфікації України як системне соціокультурне явище ХХ–ХХІ століття; розкрито сутність і структуру професійної компетентності вчителя у науково-педагогічному знанні України кінця ХХ – початку ХХІ століття, а також визначено й охарактеризовано історико-педагогічну періодизацію розвитку системи підвищення кваліфікації вчителів у досліджуваній період.

В. А. Тарасовою доведено, що підвищення кваліфікації відійшло від радянської системи освіти, стало найбільш ефективною формою навчання

завдяки оновленню законодавчої бази, впровадженню інноваційних ідей, моделей, підходів, вивченню й запровадженню закордонного досвіду, що, своєю чергою, розширювало межі компетентності вчителів, створювало можливість оволодіння новими функціональними обов'язками і сприяло якісному виконанню професійних обов'язків.

Дисертанткою виокремлено три етапи розвитку системи підвищення кваліфікації кінця XX – початку XXI ст.: перший етап (1984–1991) – розвиток теоретичних засад підвищення кваліфікації педагогічних працівників за часів Радянської України; другий етап (1991–2001) – деідеологізація та оновлення національної системи освіти, зокрема й післядипломної, інноваційний розвиток; третій етап (2002–2020) – випереджальний та інноваційний розвиток системи підвищення кваліфікації, спрямований на забезпечення саморозвитку й самоствердження особистості.

У другому розділі «Зміст і процесуальні трансформації професійної компетентності в науково-методичному доробку у системі підвищення кваліфікації (кінець XX – початок XXI століття)» дисертанткою опрацьовано нормативно-правову базу, науково-методичні джерела, архівні фонди органів центральної влади; з'ясовано особливості розвитку професійної компетентності та науково-методичного супроводу вчителів досліджуваного періоду.

Авторкою доведено, що реформування системи освіти й оновлення її законодавчої бази, упровадження інновацій у роботі педагога, зміни територіального устрою на основі децентралізації й, відповідно, утворення територіальних громад сприяли зростанню ролі методичної роботи та методичних служб й зумовили трансформацію методичних кабінетів у центри професійного розвитку педагогічних працівників, на які покладено виконання консалтингових послуг.

Вікторією Анатоліївною виявлено нові принципові підходи до організації післядипломного процесу, диференціації змісту освіти, розвитку неформальних та альтернативних структур поряд з обласними інститутами післядипломної педагогічної освіти, оновлення науково-методичного супроводу вчителів в умовах територіальних громад, зокрема у новостворених Центрах професійного розвитку педагогічних працівників із сервісними функціями запроваджували нові технології, такі як брендинг – умова успішної діяльності Центрів, окреслилися успіхи в роботі, проблемні питання, й можливості створення й застосування персонального брендингу в педагогічній сфері, зокрема в процесі підвищення кваліфікації вчителів.

Таким чином, глибокий і системний аналіз предмета дослідження дав змогу дисертантці зробити аргументовані висновки щодо розділів та загальні висновки, які відповідають поставленій меті й найважливішим положенням представленого дослідження. Проведений аналіз значної кількості теоретичних джерел, результати дослідно-експериментальної роботи, застосовані методи дослідження дають змогу стверджувати, що отримані результати є суттєвими, а сформульовані висновки – обґрунтованими.

Наукова новизна і достовірність наукових положень дисертації визначається тим, що вперше: комплексно досліджено розвиток професійної компетентності вчителів у системі підвищення кваліфікації України (кінець ХХ – початок ХХІ ст.); систематизовано науково-педагогічне знання України (кінець ХХ – початок ХХІ ст.) щодо сутності та структури професійної компетентності вчителів; розроблено історико-педагогічну періодизацію розвитку системи підвищення кваліфікації за обґрунтованими критеріями; схарактеризовано особливості розвитку професійної компетентності вчителів та його науково-методичного супроводу в системі підвищення кваліфікації України у досліджуваний період; визначено перспективи використання актуального історико-педагогічного досвіду розвитку професійної компетентності вчителів у системі підвищення кваліфікації України ХХІ століття; уточнено зміст понять «науково-методичний супровід» «розвиток професійної компетентності у системі підвищення кваліфікації вчителів» (як складника системи підвищення кваліфікації України); подальшого розвитку набули положення, що розкривають особливості розвитку професійної компетентності вчителів і джерельної бази дослідження з організації науково-методичного супроводу розвитку професійної компетентності вчителів у системі підвищення кваліфікації.

До наукового обігу авторкою введено невідомі та маловідомі архівні джерела, історичні факти, відомості про розвиток професійної компетентності вчителів та їх науково-методичного супроводу у системі підвищення кваліфікації наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття – матеріали Центрального державного архіву вищих органів влади України (Ф. 166. Оп. 9. Сп. 1359; Ф. 166. Оп. 10 Сп. 1167; Ф. 166. Оп. 15. Сп. 15, 17; Ф. 166. Сп. 7. Арк. 55–57; Ф. 5133, Ф. 4623, опис 13, Ф. 2717).

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони можуть бути враховані для науково-методичного супроводу розвитку професійної компетентності вчителів у системі підвищення кваліфікації України, у тому числі в освітній діяльності центрів професійного розвитку педагогічних працівників; закладами післядипломної освіти під час розроблення тематики курсової перепідготовки та заходів міжкурсого періоду; закладами вищої освіти для викладання історико-педагогічних дисциплін, написання курсових і дипломних робіт, укладання навчальних посібників, підручників, методичних рекомендацій тощо. Професійний довідник «Професійний розвиток вчителя: нові перспективи і виклики» отримав практичне застосування для керівництва в роботі вчителів з питань підвищення кваліфікації та професійного розвитку.

Таким чином, вважаємо за доцільне підтвердити наукову новизну результатів дисертаційного дослідження В. А. Тарасової, яка пов'язана з науково-теоретичним обґрунтуванням розвитку професійної компетентності вчителів у системі підвищення кваліфікації України (кінець ХХ – початок ХХІ століття), періодизації та актуалізації історико-педагогічного досвіду, систематизації його змін, тенденцій і виокремленні перспектив його застосування в освітній практиці.

Повнота викладу основних результатів в опублікованих працях. Достовірність результатів дослідження доводить і їх апробація на наукових конференціях і семінарах; публікації у фахових журналах та в наукових виданнях, які включені до міжнародних наукометричних баз.

Основні результати дослідження висвітлено у 29 публікаціях, з-поміж яких: 10 статей у наукових фахових виданнях, серед яких 1 стаття у виданні, що входить до міжнародних наукометричних баз (Web of Science, Index Copernicus); 1 стаття в зарубіжному періодичному науковому виданні, яке входить до Організації економічного співробітництва та розвитку і Європейського Союзу (Польща); 1 колективна монографія (Польща); 15 статей та тез у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій, а також 2 свідоцтва про реєстрацію авторського права.

Публікації дисертантки відображають основні теоретичні положення дослідження, висновки та методичні рекомендації, які впроваджено в практику роботи закладів вищої та післядипломної освіти, Центру професійного розвитку педагогічних працівників.

Кількість та обсяг друкованих праць В. А. Тарасової відповідають встановленим вимогам щодо публікації основного змісту дисертації на здобуття ступеня вищої освіти доктора філософії.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертаційної роботи. На основі здійсненого аналізу проміжних і кінцевих результатів наукового пошуку ми дійшли висновку щодо її високої оцінки, теоретичного і практичного значення, а також перспективності. Разом із тим, видається необхідним зупинитися на певних побажаннях роботи, які спонукають до дискусії.

1. На наше переконання, наукову цінність дисертації підвищила б більш детальна характеристика і опис класифікації історичних джерел, зокрема їх співставлення із сучасними.

2. Враховуючи актуальність досліджуваної проблеми та потребу сьогоденних викликів у підвищенні ефективності педагогічних кадрів, доцільно було б більше уваги приділити визначенню методичних рекомендацій щодо механізму запровадження історичного досвіду у системі підвищення кваліфікації вчителів.

3. Схвальним є те, що у роботі представлено напрями наукових пошуків проблеми у співзвучності із сучасністю. Але, вважаємо, що доцільно було б візуалізувати інформацію: систематизувати її, подати у вигляді аналітичних матеріалів, узагальнювальних таблиць, що є цінним емпіричним матеріалом для подальших досліджень у галузі освіти.

4. Авторка у тексті дисертації, зокрема при здійсненні аналізу науково-методичного супроводу розвитку професійної компетентності вчителів у системі підвищення кваліфікації акцентує на максимальній активності слухачів в освітньому процесі відповідно до їхніх інтересів і запитів. Проте, в роботі поза увагою авторки залишилось питання створення й побудови інноваційного освітнього середовища у післядипломному педагогічному

процесі як цілеспрямованої стратегії освітньої політики, у межах якої забезпечується її повноцінний перехід до нової, вищої якості.

5. На нашу думку, визначені дисертанткою проблемні питання, які потребують уваги з боку держави, освітніх установ та органів місцевого самоврядування вимагають більш детального трактування.

6. Здобувачка відібрала і використала для дослідження достатньо повну джерельну базу, разом із тим, мають місце посилання на російськомовні видання.

У загальному висновку зазначимо, що висловлені зауваження й побажання носять рекомендаційний характер і принципово не впливають на позитивну оцінку дисертаційної роботи, не знижують її наукової цінності, а дискусійність її окремих положень свідчить про складність досліджуваної проблеми, наявність у авторки власних думок щодо концептуальних положень дослідження.

Висновок. Аналіз дисертаційної роботи та опублікованих праць дає підстави для висновку про те, що дисертація В. А. Тарасової «Розвиток професійної компетентності вчителів у системі підвищення кваліфікації України (кінець ХХ – початок ХХІ ст.)» є завершеною, самостійно виконаною науковою працею на актуальну тему. Отже, представлена до захисту дисертація має важливе значення для сучасної педагогічної теорії та практики й відповідає постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» № 44 від 12.01.2022 р., а її авторка – Тарасова Вікторія Анатоліївна заслуговує присудження наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 01 Освіта/Педагогіка за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки.

Офіційний опонент:

завідувач кафедри дошкільної та початкової освіти
Запорізького національного університету,
доктор педагогічних наук, професор

Лариса СУЩЕНКО

Підпис засвідчую:

проректор з науково-педагогічної роботи
Запорізького національного університету,
доктор історичних наук, професор

Юрій КАГАНОВ

10 січня 2024 р.